

ז. היחס לחיל ארם השבוי בשומרון

1. על היחס לשבויי מלחמה - הדו-שיח בין מלך ישראל לבין הנביא¹

כ ... וַיִּרְאוּ וְהָיָה בְּתוֹךְ שְׁמֵרוֹן.
 כא וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל אֱלִישֶׁע פְּרָאתוֹ אוֹתָם:
 הַאֲכָה אֲכָה, אָבִי?
 כב וַיֹּאמֶר: לֹא תִכֶּה!
 הַאֲשֵׁר שְׁבִית בְּחַרְבְּךָ וּבְקִשְׁתְּךָ אֶתְּהָ מִכָּה?!

בעת שנפקחו עיניהם של חיילי ארם, והם הכירו כי הם מצויים בתוך שומרון, ודאי נתחלחלו מאוד. מובן כי מצבם עתה שונה לגמרי ממצבם בעת שהקיפו את דותן. ראשית, דותן אינה עיר הבירה של ממלכת ישראל, וודאי הייתה ריקה מכוחות צבא משמעותיים; שומרון, לעומת זאת, בירת הממלכה, הייתה מוגנת תדיר בידי צבא, שהיה עדיף בגודלו בהרבה מן החיל הארמי. שנית, את דותן הפתיעו הארמים בעוד לילה, והם הקיפו את חומתה מבחוץ, דהיינו הם הטילו עליה מצור; לשומרון, לעומת זאת, נכנסו הארמים באמצע היום, כשהם צועדים לתוכה מוכי סנוורים, ומוצאים עצמם בתוך העיר, בין חומותיה, מוקפים בחיילי ישראל. נמצא אפוא, כי בדותן היו הארמים התוקפים, ואילו בשומרון היו מוקפים לאין מנוס, וגם נשקם לא יועיל להם בנסיבות אלו.

למה היה על חיילי ארם לצפות באותה שעה? ודאי לא להתפתחויות חיוביות מבחינתם. הרי לא למטרות שלום הגיעו הללו לארץ ישראל, אלא במסגרת פעולה תקפנית שלהם, בניסיון ליטול בכוח את הנביא הישראלי ולהביאו לארם. היחסים בין ארם לישראל הרי היו באותה שעה יחסי מלחמה מתמדת. מסתבר אפוא, כי חיילים אלו ראו את המוות נוכח פניהם. למצער, יכלו הללו לצפות לנפילה בשבי, שמשמעותה, הפיכתם לעבדים לעולם.

שאלתו של מלך ישראל את אלישע כראותו אותם "הַאֲכָה אֲכָה, אָבִי?" ודאי תואמת את מה שצפו הללו כגורל המזומן להם. הפועל 'להכות' מופיע בפסוקים כא-כב ארבע פעמים (פעמיים בשאלת המלך המבקש להכות, ופעמיים בתשובת אלישע האוסר עליו זאת) ומשמעו כאן, כמו במקומות רבים במקרא, 'להרוג'.²

1. על היבטים מסוימים ביחסי אלישע ומלך ישראל בסיום סיפורנו כבר עמדנו בעיון ב, ואילו בעיון זה נעמוד על היבטים אחרים שלא נדונו שם.

2. וכך תרגם יונתן את שאלת המלך ואת תשובת אלישע: "המקטול אקטול רבי? ואמר: לא תקטול...".

על איזו הנחה מבוססת האפשרות שמעלה מלך ישראל בפני אלישע "האָה אָה אָה אָב"י? ראשית, על מה שכבר אמרנו: חיילי ארם אלו הם חיילי אויב הנתון במלחמה עם ישראל, והם פלשו לארץ לשם חטיפת הנביא הישראלי. מעשה זה שלהם הוא קטע ממלחמה מתמשכת שמנהל מלך ארם נגד ישראל. שבייתם המופלאה של חיילים אלו בתוך שומרון מהווה ניצחון חלקי באותה מלחמה ממושכת, ו"במלחמה כמו במלחמה", יש לַמְצוֹת את הניצחון עד תום. פירושו של דבר במושגי הימים ההם הוא להרוג את חיילי ארם.

על כך יש להוסיף: מלך ישראל ודאי התקשה באותה שאלה שהעמדנו במרכז העיון הקודם: לשם מה חולל אלישע את הנס בדרך זו, שהביא את חיילי ארם לתוך שומרון? לו הייתה כוונת הנביא אך להציל עצמו מידי תוקפיו, די היה בחזרתם של הללו לארצם. מסקנת המלך מכך הייתה אפוא כי אלישע אינו מסתפק בהצלת עצמו, אלא רוצה לנקום בארמים וללמדם לקח, כי כל המנסה לנגוע בנביא ה' ולהרע לו לא יִנָּקָה.³

על כל פנים, ברור שמלך ישראל רואה את הנביא כבעל הזכות והסמכות הבלעדית לחרוץ את דינם של חיילי ארם. כיוון שהוא הביאם לתוך שומרון בדרך ניסית הרי הם שבוייו. מלך ישראל מציע את 'שירותיו' לביצוע מה שנדמה לו כי הנביא חפץ בו.⁴ שאלת המלך גוררת תשובה שלילית חריפה של הנביא. אלישע משיב למלך בשאלה רטורית, שאלה שתשובתה השלילית ברורה מאליה. על המשמעות המדויקת של תשובתו נדון מייד להלן, אולם תחילה עלינו להעיר על החשיבות הכפולה של דו-שיח זה מבחינת מהלך העלילה.

ראשית, מהכתוב נראה ששאלתו של המלך נשאלה בנוכחות החיילים הארמים,⁵ והם שמעו את הדו-שיח שבין המלך לנביא. אם כך הדבר, יש להניח ששאלת המלך הטילה עליהם אימה גדולה, וגרמה להם להתכונן לגרוע מכול מבחינתם. על רקע זה, מהווה תשובת הנביא והגשמת הוראותיו בהמשך הצלה גדולה בעבורם, חסד עצום, יציאה ממוות לחיים, מאַפְּלָה לאור גדול. דבר זה לא היה מוחש להם כל כך, אלמלי היה המלך שואל את שאלתו ומציב לפנייהם בכך את הצפוי להם על פי דרכו של עולם. בשובם אל אדוניהם מלך ארם, יספרו לו חייליו לא רק על התנהגותו של הנביא כלפיהם, אלא גם על הרקע להתנהגותו זו - על רצונו של מלך ישראל להרגם. כך מתבלטת התנהגותו של הנביא כפי שמתבלט אור גדול המופיע מתוך החשכה.

3. כך הרי נהג אליהו בשלוחי אחזיה שרצו לתפסו ולהרע לו: פעם אחר פעם הוא גזר עליהם כי אש תרד מן השמים ותאכלם, וכך אכן קרה. והללו היו בני עמו של אליהו, ולא בני עם זר אויב ישראל. על היחס בין שני הסיפורים הללו נדון להלן בנספח השני לסדרת עיונים זו.

4. את הביטוי לתפיסתו זו של מלך ישראל ניתן לראות הן בעצם הפְּנוֹתוֹ את השאלה "האָה אָה אָה" אל הנביא, והן במילת הפְּנוּיָה המסיימת את שאלתו "אָב"י", מילה המביעה את כפיפות המלך לנביא (וראה: ה', יג; י"ג, יד).

5. דבר זה נרמז במילים המקדימות את שאלת המלך: "וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶל אֱלִישֶׁע פְּרָאֲתוֹ אוֹתָם...".

שנית, שאלת המלך חשובה גם לנו, הקוראים, בהיותה מייצגת את התגובה הצפויה והנורמלית למצב המתואר בסיפור. בכך היא מבליטה את תגובתו הבלתי צפויה של הנביא.⁶

עתה עלינו לברר את משמעות תשובתו הנוקבת של אלישע:

לא תִּכֶּה! הַאֲשֶׁר שְׁבִית בְּחַרְבֶּךָ וּבִקְשֶׁתְךָ אֶתָּה מִכָּה!?

מה פשרם של דברים אלו?

הפירוש התואם את הבנתנו הראשונית הוא פירושם של רד"ק ובעל המצודות. זו לשון רד"ק:

"האשר שבית" - מה דין יש לך בהם שתכה אותם? וכי אתה שבית אותם
בחרבך ובקשתך!?

ולשון בעל המצודות:

"האשר שבית" - האם הם אשר שבית אתה לשתכה בהם! הלא בנס
הובאו, ומה לך ולהם?

המשתמע מפירושים אלו הוא כי לו היו הארמים הללו שבויי מלחמה רגילים, אשר נשבו 'בחרבו ובקשתו' של המלך (ושל חייליו) הייתה זו זכותו של המלך להרגם, וכנראה אף היה הדבר תואם את הנוהג המקובל. אלא שבמקרה זה אין למלך כל זכות להרגם שכן אינם שבויי כלל, ולא בכוח מלחמתו הובאו הנה. בעל המצודות מבליט אף מה שלא נאמר במפורש בדברי אלישע, אך ודאי משתמע מהם: "הלא בנס הובאו!".

פירוש זה אינו פטור מקשיים. נראה כי אלישע מתפרץ לדלת פתוחה. המלך, הן בעצם שאלתו את אלישע והן בדרך ניסוחה (ראה הערה 4), מודה בכך שחיילי ארם אינם שבויי, ורק הנביא הוא בעל הסמכות לקבוע את גורלם. כפי שאמרנו, הוא אך הציע את 'שירותיו' לנביא. לפיכך אין מקום לגערה זו של הנביא במלך.

ובמה שנוגע לעצם העניין, אין בדברי אלישע כל נימוק: יהיו הארמים הללו שבויי של אלישע, ולא שבויי המלך, שהרי בנס הובאו. ובכן, מדוע לא ימוצה הנס עד תום, ומדוע לא יהרגו הארמים הללו בידי המלך או בידי מי שיהיה?

קושי נוסף מצוי בסגנון דבריו של אלישע: מדוע השתמש בלשון בזמן הווה בשאלתו של אלישע - "... אֶתָּה מִכָּה"? הרי מלך ישראל אינו מכה אותם, אלא רק שואל כיצד עליו לנהוג בעתיד. וכך היה צריך אלישע לומר: 'הַאֲשֶׁר שְׁבִית בְּחַרְבֶּךָ אֶתָּה חַפֵּץ לַהֲכֹת?'.⁷

6. בכך דומה תפקיד שאלתו של המלך במקומנו לתפקיד צעקתו של נער הנביא לעיל (פסוק טו) "אֵהָה אֲדַנִּי, אֵיכָה נַעֲשֶׂה!". שניהם מייצגים את הנורמלי, ובכך הם מכינים אותנו למיוחד שיבוא בהמשך הסיפור.

7. ושים לב שגם רד"ק וגם בעל המצודות בפרפרזה שעשו לדברי אלישע שינו את הזמן של הפועל לזמן עתיד: רד"ק: "מה דין שתכה אותם?" מצודות: "האם הם... לשתכה אותם?".

אף שהקשיים הללו אינם מכריעים בעינינו, וניתן ליישבם בדרך זו או אחרת, נראה שהם שהביאו את רש"י, ובעקבותיו את רלב"ג, לפירוש חדש ומפתיע לדברי אלישע. הנה דברי רש"י:

"האשר שבית בחרבך" וגומר - וכי דרך להרוג אותם שאתה מביא [ב]שבייה מששבית אותם?

על פי פירוש זה, אין שאלת אלישע מתייחסת כלל לארמים הנוכחים כאן (שנשבו בדרך נס), אלא לחיילים הנשבים במלחמות רגילות בדרכים המקובלות - בקשת ובחרב. האם את אותם שבויים דרכו של מלך ישראל להרוג? התשובה לשאלה רטורית זו היא: לא, אין זו דרכו. ואם כן, קל וחומר שאין להרוג שבויים אלו שנשבו בדרך נס. "לא תִּקֶּה!".

רלב"ג אימץ את פירושו של רש"י ואף הרחיבו:

"האשר שבית" וגומר - רוצה לומר: הנה אלו, שביתי ונהגתי בכח גבורת השם יתברך, ולמה תכה אותם? האם תכה האנשים אשר תנהג בשבי בחרבך ובקשתך? הנה אין זה ראוי, וכל שכן שאין ראוי זה (- במקרה זה של הארמים), באשר שבה אותם השם יתברך.

ניתן להיווכח בנקל כי פירושם של רש"י ורלב"ג מבטל את קיומן של השאלות ששאלנו על פירושם של רד"ק ובעל המצודות:

- אלישע אינו טוען, על פי פירושם של רש"י ורלב"ג, כי חיילי ארם הם שבויי שלו ולא של המלך, מה שבאמת היה ברור מלכתחילה גם למלך. הנמקתו את האיסור "לא תִּקֶּה" נוגעת לכלל השבויים ששבה מלך ישראל, ולא דווקא לארמים האלו.
- האיסור "לא תִּקֶּה" מנומק עתה בדברי אלישע בנימוק ערכי ברור (בדרך של קל וחומר): אין להרוג כלל שבויי מלחמה, ודאי לא כאשר נִשְׁבּוּ בנסיבות מיוחדות כמו במקרה זה.
- לשון ההווה בדברי אלישע "אִתָּה מִכָּה" מתייחסת לפעולה הנעשית בתמידות, וזמן הווה אכן מתאים לה. משמעה אפוא: 'האם אתה רגיל להכות את שבויי מלחמתך?'

לפירושם של רש"י ורלב"ג השלכות מעניינות על שאלת היחס לשבויי מלחמה במקרא.⁸ אף מי שיעדיף את פירושם של רד"ק ובעל המצודות, על קשייו שהצבענו עליהם, יוכל ללמוד מן הפירוש האחר על יחסם של שני פרשני המקרא הדגולים מימי הביניים לשאלה זו. זמן רב לפני אמנת ז'נבה הבינלאומית, אנו מוצאים בדבריהם את התפיסה כי אין זה ראוי להרוג שבויי מלחמה.

8. שאלה זו נוגעת בדיני המלחמה בספר דברים, בייחוד במה שנאמר שם בפרק כ' (פסוקים יב-יד), וכן במקומות שונים שבהם מסופר במקרא על מלחמות ישראל ועל היחס שנהגו בהן לשבויים. על דברי רש"י ורלב"ג ישנן קושיות ממקומות אחדים במקרא. אין בכוננתנו להרחיב בסוגיה זו, אלא רק להעיר על שייכות מקומנו אליה.

2. "אם רָעַב שִׁנְאָךְ הָאֲכָלְהוּ לֶחֶם"

משלי כ"ה, כא אם רָעַב שִׁנְאָךְ הָאֲכָלְהוּ לֶחֶם וְאִם צָמָא הִשְׁקָהוּ מַיִם.
 כב כִּי גָחָלִים אָתָּה חֲתָה עַל רֵאשׁוֹ וְהָ יִשְׁלֹם לָךְ.

עיסוקנו בנדיבותו של אלישע כלפי חיילי ארם נגע עד עתה ב'לא תעשה' - במניעתו את מלך ישראל מלהרוג את החיילים הארמים. אולם אלישע לא הסתפק בהצלת חייהם. לאחר שגער במלך ישראל על שאלתו "האֵכָה אֵכָה אָבִי", וענה לו תשובה נחרצת, "לא תִּפְּה" (ולדעת רלב"ג אף נימקה בנימוק משכנע), הוסיף אלישע וציווה על המלך ללכת עד הקצה ההפוך מכוונתו המקורית:

כב ... שִׁים לֶחֶם וְמַיִם לַפְּנִיָּהִם
 וַיֵּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיֵּלְכוּ אֶל אֲדֹנֵיהֶם.

נושאו של המשפט הכלול בפסוק הבא, אינו חד-משמעי:

כג וַיִּכְרֶה לָהֶם כֶּבֶד גְּדוֹלָה וַיֵּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ
 וַיִּשְׁלַחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל אֲדֹנֵיהֶם...

ובכן, מיהו המכין לחיילי ארם כרה גדולה ומשלחם לאדוניהם: האם המלך, המקיים בכך את מצות הנביא, או שמא הנביא עצמו? אם המלך הוא נושא המשפט, יהא עלינו להסיק שהלה, לא זו בלבד שחזר בו מכוונתו המקורית מתוך ציות לצו הנביא, אלא שאף 'נסחף' בהלך רוח חדש מכוחם של דברי הנביא: אלישע ציווה "שִׁים לֶחֶם וְמַיִם לַפְּנִיָּהִם", ואילו המלך כרה להם "כֶּבֶד גְּדוֹלָה" - ערך להם סעודה גדולה ועשירה בהרבה. כיוון שהנחה זו קשה במקצת, אפשר אולי לפרש שהנביא הוא הנושא של המשפט. כלומר, שבטרם הספיק המלך לקיים את ציוויו של אלישע, כבר ערך להם הנביא "כֶּבֶד גְּדוֹלָה". אפשר גם, שקיים המלך את שנצטווה והביא לחם ומים, ואילו הנביא דאג שעל שני אלו יתוספו מאכלים טובים נוספים, עד שערך לארמים "כֶּבֶד גְּדוֹלָה" ואחר כך שילחם אל ארצם ואל אדוניהם מלך ארם.⁹

מלך ישראל ודאי תמה על הוראותיו של אלישע ועל מעשיו, ויש להצטרף לתמיהתו: בין ההימנעות המנומקת מהריגת חיל ארם שעליה ציווה אלישע לבין המעשים הנוספים שעשה בלא לנמקם קיים מרווח ובו כמה אפשרויות:

- ניתן היה לשבות את חיילי ארם ולהשתמש בהם כקלף מיקוח ביחסי שתי המדינות או להחליפם בשבויים ישראלים.¹⁰
- ניתן היה לפרקם מנשקם ולגרשם משומרון חזרה לארצם.
- ניתן היה לרחם עליהם אף יותר ולתת להם לחם ומים, ואז לגרשם.

9. מלך ישראל לא נצטווה על יותר מאשר לשים לפניו לחם ומים. מילותיו של אלישע בהמשך פסוק כב "וַיֵּלְכוּ אֶל אֲדֹנֵיהֶם" אינן ציוויו על המלך, אלא הודעת סדר הפעולות העתידות להתרחש.

10. כדוגמת הנערה השבויה מארץ ישראל (ה', ב), שמן הסתם לא הייתה השבויה היחידה.

אלישע נהג בקיצוניות יתרה מעבר לכל האפשרויות הללו: הוא נפרד מהם בסעודה גדולה - כביכול סעודת פְּרָדָה מידידים שבאו לבקרו והם שבים עתה למקומם. אין הוא 'משלחם' סתם מעל פניו, אלא 'משלחם אל אדוניהם' בכבוד רב.

מדוע נהג אלישע בדרך זו?

את התשובה על כך רמזנו ואף פירשנו בכמה מן העיונים הקודמים, והנה הגיעה העת, במסגרת הקריאה הצמודה של סיפורנו, לבאר תשובה זו באר היטב.

אלישע אינו מסתפק בניצחון פשוט על חיילי מלך ארם. תודעתו תפוסה ללא הרף בשאלה, מה יִסְפְּרו חיילים אלו לאדוניהם, ומה תהא המסקנה שיסיק מלך ארם מסיפורם. מטרתו של אלישע, כפי שאמרנו בעיונינו לא אחת, היא להביא את מלך ארם להפסיק את שליחת גדודיו לפשוט בארץ ישראל. החלטה כזו של מלך ארם תלויה במידה רבה ביחס שיתגבש בו אל הנביא שבישראל. רק כאשר יכיר מלך ארם במעלתו של הנביא כ"איש אֱלֹהִים קְדוֹשׁ" (ד', ט), ישתנה יחסו הכוחני כלפיו. או אז יהיה סיכוי גם לשינוי יחסו לישראל, להפסקת שילוח גדודיו לארץ ישראל.

השמועות אודות אלישע שהגיעו אל מלך ארם בסיפור הקודם בפרק ה' (הן אלו המפורשות בכתוב, שהגיעו אליו מפי נעמן לפני יציאתו לארץ ישראל, והן אלו שהגיעו אליו לאחר שובו של נעמן טהור לארצו ושאינן מפורשות בכתוב) לא הועילו לְשִׁנוֹת את יחסו של מלך ארם לנביא ולישראל. אף דברי עבדו של מלך ארם בתחילת סיפורנו (פסוק יב) - "כִּי אֵלִישֶׁע הַנְּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל יֵגִיד לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תִּדְבֹּר בְּחֶדְרֵי מְשַׁכְּבֶיךָ" - לא הועילו. דברים אלו, אשר הוכחו "לא אַחַת וְלֹא שְׁתַּיִם", אמנם נתקבלו על דעתו של מלך ארם באִמּוֹן, ובכל זאת לא שינו מהותית את יחסו לנביא ולעמו.¹¹

הבה נניח כי חיילי ארם לא היו שבים לארצם, מחמת שנפלו בשבי. האם דבר זה היה משנה את יחסו העקרוני של המלך לנביא ולעמו? מסתבר שלא כך, אלא אדרבה, הדבר היה מגרה את מלך ארם לתכנן מבצע צבאי נוסף, אלים ומתוחכם יותר מקודמו, כדי לתפוס את הנביא.

סביר שכך היה קורה אף לו היו חיילי ארם שבים למלכם מגורשים ומושפלים, ומספרים לו לא רק על כישלון משימתם אלא אף על כך שהנביא שיטה בהם והובילם לתוך שומרון, ואחר כך גירשם ממנה בביזיון.

כל האפשרויות הללו היו אך מגבירות את איבתו של מלך ארם לנביא ולעמו, וגורמות לו שיחפוץ לנקום את כבוד חייליו שהושפל, שהוא כבודו שלו.

אולם מה שסיפרו החיילים הארמים למלכם (ואת זאת ניתן להניח במידה רבה של ודאות) הוא סיפור שונה לחלוטין. אף שדיווחו למלכם על כישלונם לבצע את המשימה שהוטלה עליהם, לא עמדו לפניו בראש חפוי, אלא בשמחה ובהתלהבות. הם תיארו לו בוודאי כיצד הוכו בסנוורים, וכיצד הולכים הנביא אחריו עד שנוכחו שהנה הם בשומרון. עוד סיפרו בוודאי, כיצד ביקש מלך ישראל רשות מן הנביא להרגם, ואילו הנביא גער בו והצילם מידו. אולם שיאו של סיפורם היה כאשר תיארו בפני מלכם

11. הדבר הוסבר באריכות בעיון ג (סעיפים 1 ו-4).

בעיניים נוצצות את הפְּהַה הגדולה שערך להם הנביא ואת הידידות שבה נפרדו ממנו כאשר שילחם בכבוד חזרה לארצם ולמלכם.

מה מבטאת התנהגות זו של אלישע? כמובן, היא מבטאת עליונות צבאית מוחלטת על חיילי ארם ועל מלכם, עליונות המאפשרת לו להינצל מסכנתם ולנהוג בהם כרצונו. אולם התנהגותו מבטאת הרבה מעבר לכך: היא מבטאת עליונות מוסרית. דרכיו של אלישע איש האלוהים כה גבהו מדרכיהם של הארמים, עד שהוא אינו נוטר להם כל איבה, ואינו חש כל רצון לנקום בהם על שחפצו להרע לו. הוא מתייחס אליהם בידידות באמת ובתמים, כביכול לא היה מסעם לדותן אלא משובת נעורים שאין בה כל סכנה של ממש. בכך פירק אלישע חומות של שנאה וחשד שחצצו בינם לבינו; ובשלחו את חיילי ארם אל אדוניהם, הגיעה אל המלך עדת מעריצים של הנביא, כשגרירי שלום ורצון טוב. כששמע מלך ארם את תיאורם של חייליו, ובראותו את השינוי הגדול שחל ביחסם אל הנביא, ודאי נתקיים בו דבר ספר החכמה שהעמדוהו בראש עיונו:

כִּי גַחְלִים אֶתָּה חֲתָה עַל רֵאשׁוֹ.

גחלים אלו שורפות את השונא מרוב בושה וכלימה, כדברי רלב"ג בפירושו לספר משלי:

זה העניין קשה לו, כאילו אתה חותה גחלים על ראשו לשרפו, מרוב בושתו על הטוב שיקבל ממך תחת הרעה אשר גמלך.¹²

אולם סופן של גחלים אלו שהן מטהרות את תודעתו של השונא משנאתו ומתקנות את יחסו כלפי אויבו לשעבר. וכך פירש ראב"ע פסוק זה במשלי:

"כי גחלים" - בזכרו המאכל והמשקה שנתת לו, תשרפנו (- אתה הנותן לו לחם ומים) כאילו גחלים הבאת על ראשו לשרפו, וישמר מעשות לך רע.

בדרך זו יש לבאר גם את השכר המובטח בסופו של אותו פסוק:

וְהָיָה יְשָׁלֵם לְךָ.

אין זה אך שכר חיצוני,¹³ אלא זהו שכר הכרוך בעצם המעשה שעשית, וכפי שפירש שם רש"י:

וְהָיָה יְשָׁלֵמוֹ עִמָּךְ.¹⁴

שכר המעשה שעשית יהא שה' יהפוך את שונאך למי שחי עמך בשלום, שהרי:

מִשְׁלֵי ט"ז, ז בְּרָצוֹת ה' דָּרְכֵי אִישׁ גַּם אוֹיְבָיו יִשְׁלַם אֹתוֹ.

* * *

12. וכך פירש שם בעל המצודות: "... כי יבוש מאוד על אשר תגמול לו טובה על הרעה"; וכן פירש מלבי"ם.

13. וזאת בניגוד למה שפירשו ראב"ע, רלב"ג. ומלבי"ם.

14. אמנם משטף לשונו של רש"י נראה, שהוא ממשיך את פירושו של רבותינו שהביא על הפסוק שלפניו, שהשונא הוא יצר הרע.

כשנוכח מלך ארם כי "אֱלִישֶׁע הַנְּבִיא אֲשֶׁר בְּיִשְׂרָאֵל", אף שהוא דואג לטובת עמו, להצילם מיד אויביהם הארמים, איננו שונא לארם, אף לא כשחייליו באים לתפסו בכוח; כששמע כי נביא זה האכיל את שונאיו לחם והשקם מים, ואף הרבה יותר מכך - הבין המלך כי אין עוד טעם וגם לא אפשרות לנהל כנגדו מאבק כוחני. או אז הורה לצבאו מה שהורה, ותוצאת הוראתו זו הייתה:

וְלֹא יִסְפוּ עוֹד גְּדוּדֵי אַרְם לְבוֹא בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל.